

Tidlig indsats – radikaliseret forebyggelse?

**Christian Sandbjerg Hansen
& Marta Padovan-Özdemir**

Temaindledning

Tidlig indsats lyder som et pædagogisk og politisk mantra. På tværs af en lang række sociale felter kaldes der på, at der skal sættes tidligere og tidligere ind, så potentielle problemer ikke udvikler sig og slår rod. Målgrupper, kroppe og lokaliteter screenes for faresignaler og radikaliserings-tendenser, risikogrupper identificeres, opøgende arbejde iværksættes, trivselsindsatser iværksættes, tryghedsfremmende foranstaltninger etableres mv. Den omsiggribende tidlige indsats kommer dog ikke ud af det blå, men trækker lange tråde tilbage i velfærdsstatens udvikling og opbygning og det 20. århundredes kampe om det gode liv.

Den moderne social-liberale velfærdsstats interesse og investering i at holde befolkningen rask, informeret, og arbejdsdygtig bygger bl.a. på et ideal om forebyggelse. Man kan sige, at forebyggelsesindsatser udtrykker håb om en god og bedre fremtid ved så tidligt som muligt at minimere, isolere, kompensere eller ideelt set fjerne de elementer i befolkningen og samfundet, der udgør en risiko eller hindring for realisering af fremtiden.

I mere progressivistiske og optimistiske forebyggelsesindsatser handler det om at forløse de potentialer, som fremtidsforestillingen antager allerede findes i individet, befolkningen og samfundet (Bertelsen & Øland, 2014). Med ophæng i Kenneth Hultqvists styringsteknologiske analyser har Eva Bertelsen og Trine Øland (2014) vist, hvordan liberale og neoliberale fremtidsforestillinger har gjort og gør sig gældende i velfærdsstatens pædagogiske formgivning af mennesket og samfundet igennem det 20. århundrede.

I studiet af Rockefeller Foundations indflydelse på den danske velfærdsstats udvikling 1920-1970 analyserer Henriette Buus (2008), hvordan forebyggelsesidealet også bærer en særlig intimitet med sig. At sætte ind før noget går galt og for at realisere det gode liv og samfund i fremtiden har ifølge Buus manifesteret sig i *indretningen* af det velfærdsprofessionelle arbejde, som grundet dets etiske kodeks, autentiske interesse for den enkelte (familie) samt varetagelse af almenvællets bedste kunne komme helt tæt på borgerne for herigennem at formgive individet og samfundet på sigt gennem oplysning og omsorg. Denne intimitet med befolkningen skabte en tillid, som muliggjorde

efterretninger, dvs. ”adgang til data”, som kunne generaliseres mhp. at skabe ”grundlag for løsninger på sociale problemer ... Generaliseringerne kunne også føre til standarder for det gode liv, der i næste fase muliggjorde planlægning og fornyet intervention i borgernes liv og indretning af samme” (Buus, 2008, s. 262).

Tidlig indsats synes således at have etableret sig som en slags selvfølgelig fornuft, der sjældent sættes spørgsmålstegn ved. I dette DpT temanummer sætter vi fokus på den tidlige indsats’ blinde vinkler og adresserer de selvfølgeligheder, magt- og praksisformer, som følger med mantraet. Får velfærdsstaten en mere kontrollerende funktion? Installerer *tidlige indsats* en form for nypaternalisme? Hvilken pris betaler vi for den tidlige indsats, der skal sikre det gode liv i fremtiden? Er tidlig indsats blevet en form for radikaliseret forebyggelse?

I en lille artikel fra 1987 om ”den forebyggende tanke”, som de to idéhistorikere, Lars-Henrik Schmidt og Jens Erik Kristensen skrev på baggrund af deres bog *Lys, luft og renlighed* fra 1985, udfordres denne tankes selvindlysende snusfornuft. Det medicinske aksiom om, at det er bedre at forebygge end at helbrede, kan synes så åbenlyst fornuftigt, at det er umuligt at kritisere eller ”være imod”, men Schmidt og Kristensen (1987) argumenterer for, at forebyggelsesiveren ”tendentielt bryder med såvel menneskerettighedserklæringerne og den subjekt-opfattelse, der ligger bag!”

Selv om den medicinske distinktion mellem terapi og profylakse går langt tilbage i historien, så har en stigende erkendelse af ”lægevæsenets manglende eller begrænsede evne til faktisk at behandle eller kurere de sygdomme, som dominerer i dag”, og en tilskyndelse fra ”nye sygdomme” med ”komplekse årsagsforløb”, hvor sygdom er blevet til en risiko ved selve vores civilisation og livsform, forårsaget et strategiskifte:

”Da de [sygdomme] nu hverken kan udryddes eller behandles væk, forsøger man i stedet at arbejde på, at de ikke opstår. Da man imidlertid ikke kender deres specifikke årsag, må man nøjes med at udkaste forskellige modeller over deres mulige komplekse årsagsforløb, modeller, der kan afbilde det mulige samspil af risikofaktorer, der antages at skabe grobund for en bestemt sygdomstypes udbrud. Det er her, diagnosen og behandlingen slår om i en ny type forebyggelse, hvor det drejer sig om at kontrollere og undgå de samspil, som modellen peger på som risikable. Denne nye type forebyggelse er derfor uhyre afhængig af den type antagelser, man gør sig, og fremfor alt af mængden af statistik og variable, som kan gennemregnes; derfor er den også uløseligt knyttet til inddragelsen af moderne EDB-teknologi.” (Schmidt & Kristensen 1987, s. 16).

Ifølge Schmidt & Kristensen (1987) har denne tanke spredt sig til det socialpolitiske område, hvor den støttes af socialarbejdere, der har oplevet behandlingsideologiens afmægtigelse, og af nyliberale ambitioner om at bespare behandlersamfundet. Tanken er støttet af nye "vidensteknologier", som computerteknologi, modelberegning, statistik og registrering og fører til et radikalt ændret blik, hvor fokus ikke så meget er på individer som på de risikofaktorer, der bestemmer om individer bliver alkoholikere, kriminelle, syge, osv., dvs. udøvere af uønsket adfærd. Med udviklingen af "samspilsmodeller" bliver det muligt at "forfine prognoserne" og bestemme de "faktorer, der avler uønskede adfærdsformer". Den forebyggende tanke søger således,

"at kontrollere og korrigere selve opkomstbetingelserne for socialskadelig adfærd og kriminalitet. Vi er kort sagt på vej ind i en situation, hvor man i forebyggelsens navn vil begynde at indrette verden og vort adfærdsrum efter samspilsmodeller - hvor man vil lade mere eller mindre tilfældige modeller "producere" eller ligge til grund for en praktisk kontrol og ordening af vor adfærd m.h.p. at komme uorden, konflikter, sociale problemer og kriser i forkøbet." (Schmidt & Kristensen 1987, s. 17).

Når idealet om forebyggelse idealiserer "det krise- og konfliktløse", "den perfekte orden, der på forhånd kontrollerer og forebygger sin egen mulige uorden", og når det "i al sin omsorg for vor tilværelses lurende farer og faldgruber" søger at "kontrollere *mulige* adfærds- og eksistensformer" og "afskaffe de ukontrollable, *før* de er blevet til et problem", ja så forekommer den forebyggende tanke ikke bare radikal, men tendentielt *totalitær* (Schmidt & Kristensen 1987, s. 17).

Med tematitlen "tidlig indsats – radikaliseret forebyggelse?" forsøger vi i forlængelse af Schmidt & Kristensen (1987) at pege på, at forebyggelsesiveren er blevet ikke bare omsiggribende men også gennemgribende og indgribende.

I 1920'erne (og de følgende tre årtier frem) udtryktes forebyggelsestanken måske mest tydeligt i de eugeniske bestræbelser på at "begunstige avlen af sunde og ædle mennesker" og forhindre "asocialt afkom" i at sprede sig og dermed degenerere befolkningen, bl.a. med sterilisation, kastration og ægteskabsforbud som metode. I dag kan en sådan praksis måske mest ses på sundhedsområdet, når aborter f.eks. begrundes med en nakkefoldsscannings påvisning af, at "der er fare for, at barnet på grund af arvelige anlæg eller beskadigelse eller sygdom i fostertilstanden vil få en alvorlig legemlig eller sjælelig lidelse" (Lov nr. 248 af 08/03/2023, § 94, stk. 3). Men kan en sådan "radikaliseret forebyggelse" i øvrigt identificeres i de "tidlige indsatser"?

Temanummeret består af fem bidrag, som kommer omkring den klassiske hygiejne, graviditetskurser for vordende forældre, daginstitutioner og kommunale algoritme-baserede opsporingsprojekter. De viser, at der med "tidlig indsats" fremkommer nye redskaber og teknologier som f.eks. kortlægningsværktøjer og prædiktive algoritmer, der sigter mod at beregne og forudsige fremtiden og dermed begrunde bestemte indsatser (eller deres fravær). De viser også, at "tidlig indsats" består i nye indsatser som fx forældreforberedelse og inklusion, der skal forhindre behovet for senere og yderligere (og dyrere) indsatser, men som også ændrer karakter og bevæger sig "længere væk fra det støttende, opmuntrende, normaliserende, bekræftende relationsarbejde", som Jørgensen & Faber viser, eller fører til "parkering" af en særlig børnegruppe i et "nedsparet" og "moralsk stressende" institutionsmiljø. Og endeligt viser de, at de tidlige indsatser akkompagneres af eller formuleres i et nyt vokabularium: der tales om at "sikre at man får øje på udfordringer", "at ingen går under radaren", om at opspore, screene, monitorere, forudsige "så tidligt som muligt" og om at måle, identificere, score risici på baggrund af indikatorer og indført i skemaer, skalaer og niveauer.

De fem bidrag viser således, at de tidlige indsatser er præget af mange gode intentioner, venlige og imødekommende pædagoger, men også af standardisering, individualisering, økonomiske incitamenter, manglende støtte og ressourcer. Samlet set viser de, at der fra prædiktive algoritmer til teknikker, der fremelsker selvovervågning af følelser og indre liv, allokeres væsentlige ressourcer til at opspore, screene og monitorere befolkningen og dens potentielt risikable følelser, tanker og handlinger, så der kan "sættes ind inden skaden er sket".

Rækken af bidrag indledes med Frank Juul Agerholms essay, *Den profylaktiske (u)fornuft – usamtidige tanker om tidens tidlige forebyggende indsatser*. Agerholm argumenterer for, at tidlige forebyggende indsatser må gentænkes som historiske eksperimenter, hvis utopiske forestillinger såvel som udkomme er placeret i fremtiden. Desuden må tidlig forebyggende indsatser forstås "rettet mod at forhindre noget uønsket såvel som fremme noget ønsket". Agerholm overvejer i sit essay, hvad dette noget *har været, er og bør være*. Med en kritisk dialektisk tilgang undersøger Agerholm på filosofisk vis forholdet mellem foregribelse og forgribelse, hvor "forgribelsens potentialitet er foregribelsen iboende" og genbesøger således Schmidt & Kristensens spørgsmål, om den profylaktiske (u)fornuft er nok en tanke værd.

I artiklen, *Graviditeten er formentlig den mest betydningsfulde periode i barnets liv*, viser Stine Thidemann Faber og Anne Hovgaard Jørgensen, hvordan tidlige indsatser i form af fødsels- og forældreforberedende tilbud netop synes at slå om i tendentiell forgribelse på kommende forældre, og særligt mødre, der ansvarliggøres for hele deres kommende barns fremtid. Ifølge Faber & Jørgensen bygger denne uendelige ansvarliggørelse af forældre på en

1-faktor-determinisme, der hægtes op på evidensbåret neuropsykologi og tilknytningsteori, der fremmaner risikoscenarier, som forældrene må forsøge at undgå, ”så barnet kan få et godt liv på sigt”.

Hvor Faber & Jørgensens studie markerer en tendens til, at det evidensbårne rådgivningsregime begrænser de fagprofessionelles kontekstspecifikke og skønsbaserede relationsarbejde med forældrene, viser Helene Ratner og Kasper Trolle Elmholt i deres artikel, *Risiko-scoring af børn*, hvordan der i den socialpædagogiske tidlige indsats er tiltag til netop at ’kompensere’ for socialrådgiveres professionelle skøn, som ikke nødvendigvis og i alle tilfælde vil kunne forudsige børns risiko for at ende i mistrivsel. Med udgangspunkt i to forsøg med udvikling af prædiktive algoritmer, undersøger Ratner & Elmholt de risiko-konstruktioner, der følger med udviklingen af prædiktive algoritmer. Således peger Ratner & Elmholt også på de prædiktive algoritmers performative kraft, idet ”familier, der ellers ikke er i kontakt med socialforvaltningen, [nu bliver] synlige som ”risikable og i behov for tidlig intervention””. Samtidig anfører de, at de prædiktive algoritmers forudsigelseskraft øger ansvarliggørelsen af socialforvaltninger for livsforløb, der finder sted i fremtiden, hvilket i yderste konsekvens kan gøre det legitimt for myndigheder at intervenere i borgeres velfungerende liv pba. en algoritmisk forudsigelse af en problematisk fremtid.

I Thyge Tegtmejer et al.’s artikel, *Prisen for tidlig opsporing og indsats i dagtilbud? – Et casestudie af begrundelse og problemer i praksis* fremkommer den tidlige indsats i et kompenserende format, der forpligter de fagprofessionelle i dagtilbud på at ”kompensere for uligheder i børns hjemmebaggrund gennem en tidlig og målrettet indsats”. Til understøttelse af dette arbejde implementeres kortlægnings- og monitoreringsværktøjer, som gør det muligt for de fagprofessionelle at følge børns udvikling og kompetencer for således at kunne sætte målet ind ved ”de første tegn på at et barns udvikling ikke følger en mere eller mindre eksplicit normaludviklingskurve”. På baggrund af etnografisk materiale fra besøg i dagtilbud viser Tegtmejer et al., hvordan kortlægnings- og monitoreringsværktøjerne som led i den tidlige indsats giver de fagprofessionelle en oplevelse af øget faglighed qua systematikken ved skematiske indtastninger, men prisen for dette er en individualiseret forståelse af udsathed, hvorved ”betydningsfulde kontekstuelle forhold bliver usynliggjort” i den tidlige indsats i dagtilbud.

Tidlig indsats kan altså blive til mange ting, når den først kommer ”ud at gå” i forskellige former for velfærdsarbejde. Derfor undersøger Ida Danneskiold-Samsøe og Bjørg Kjær i artiklen, *Tidlig indsats? – Praksis i børnehavers inklusion af børn med autisme*, om der i inklusionen af børn med autisme i almene dagtilbud overhovedet kan tales om tidlig indsats, som ellers er installeret i dagtilbudslovens formål om at forebygge negativ social arv og eksklusion. På baggrund af etiske interaktionsanalyser i samspelet mellem pædagoger og børn med autisme viser de, at den udbredte faglige forestilling ”om, at børn

med autisme har det godt i deres eget selskab” begrænser pædagogernes tidlige indsats, når den forstås som det at hjælpe børnene ”ind i hverdagens sociale liv”. Derfor stiller Danneskiold-Samsøe og Kjær spørgsmålet, om det politiske løfte om tidlig indsats er det etisk rigtige valg, når det ikke kan indfries under de givne faglige forhold.

Samlet set synes de sidstnævnte fire bidrag empirisk at lægge til Agerholms pointe om foregribelsens iboende potentialitet om forgribelse, idet tidlig indsats på forskellige måder viser sig at radikalisere (og andre gange amputere) velfærdsarbejdet, der i højere og højere grad opererer i og med en dystopisk tidslighed, hvor risici for at falde udenfor normalen lurer bag hvert et hjørne.

Christian Sandbjerg Hansen, lektor, Aarhus Universitet

Marta Padovan-Özdemir, lektor, Roskilde Universitet

Referencer

Bertelsen, E., & Øland, T. (2014). "Who cares?" "What's the difference?" Fremtiden inde i dig selv og andre forestillinger om fremtid i skoleprogrammatisk tænkning. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, 2, 43–55.

Buus, H. (2008). *Indretning og efterretning: Rockefeller Foundations indflydelse på den danske velfærdsstat 1920-1970*. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet.

Schmidt, L.-H. & Kristensen, J.E. (1987). "Den forebyggende tanke". *Overgangen*, Udviklingscenter for Folkeoplysning og Voksenundervisning 1987, 15-17.